

Nr 394.

Av herr **Holmbäck m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 230, angående löneroglering för lärare vid kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor och högre folkskolor.*

Genom beslut av 1927 års riksdag övertog staten successivt 54 av landets dåvarande 87 kommunala mellanskolor. Det var framför allt större och ekonomiskt sett mera bärkraftiga kommuner, som genom 1927 års skolreform kommo i åtnjutande av de ekonomiska lättnader och fördelar i övrigt, som förstatligandet innebar. De i regel mindre bärkraftiga kommuner med kommunal mellanskola, som år 1927 lämnades utanför förstatligandet, erhöilo samtidigt ingen kompensation i form av ökade statsbidrag eller andra lättnader.

I motioner i bägge kamrarna vid 1930 års riksdag yrkades (i Första kammaren motion nr 141 av herr Wagnsson m. fl., i Andra kammaren motion nr 309 av herr Laurén m. fl.), att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t hemställa dels om en utredning snarast möjligt beträffande förstatligande av de kvarvarande kommunala mellanskolorna; dels ock, i avvaktan på denna utredning, om förslag till 1931 års riksdag om ökat statsbidrag till dessa skolor.

Statsutskottet framhöll i sitt utlåtande bl. a.:

»1927 års reform i förevarande avseende har — — för närvarande icke kommit längre än halvvägs, och verkningarna av densamma i olika hänseenden komma följaktligen icke på åtskilliga år att bliva klart och i full utsträckning skönjbara. Under sådana förhållanden synes det utskottet ej vara tillrådligt att redan nu vidtaga åtgärder för ett fortskridande på denna väg. Härmed vill utskottet icke hava sagt att ej möjligen de synpunkter, som av riksdagen lades till grund för urvalet av de kommunala mellanskolor, vilka enligt riksdagens beslut skulle ombildas till statsläroverk, skulle kunna åberopas jämväl i fråga om vissa av de kvarvarande kommunala mellanskolorna. Men utskottet anser, som nämnt, att detta spörsmål är för tidigt väckt. Man bör enligt utskottets mening ytterligare någon tid avvakta resultaten av de år 1927 beslutade åtgärderna, då erfarenheten kan lämna säkrare hållpunkter för frågans bedömande. Utskottet anser sig alltså icke kunna förorda motionärernas yrkande om utredning i oförmälda hänseende.»

Motionärernas yrkande om förhöjda statsbidrag avstyrktes även av statsutskottet på den grund, att »någon särskild motivering för detta yrkande icke förebragts eller några riktlinjer för det önskade förslaget ej av motionärerna

antytts», varför »det icke varit möjligt för utskottet att bedöma den närmare innebörden av berörda yrkande».

I debatten i riksdagen yttrade bl. a. riksdagsman Wagnsson: »Utskottet har med detta givit tillkänna, att det enligt utskottets mening är tänkbart, att ytterligare en del kommunala mellanskolor lämpligen borde förstatligas. Med denna allmänna synpunkt förefaller det mig ganska naturligt, att man kommer till den slutsatsen, att en utredning på den punkten snarast möjligt borde komma till stånd. Ett bifall till motionen hade därför varit motiverat». Motionen blev på grund av statsutskottets hemställan avslagen.

Skolreformen av år 1927 är nu fullt genomförd. Resultaten av de därvid vidtagna åtgärderna torde nu kunna överblickas, och erfarenheter torde förefinnas, som giva säkrare hållpunkter vid bedömandet av frågan om ett fortsatt förstatligande av kommunala mellanskolor, än vad fallet var, då berörda motioner framfördes vid 1930 års riksdag.

Sedan år 1930 hava jämväl omständigheter inträffat, som ytterligare motivera en utredning av frågan.

Sålunda har år 1933 Kungl. Maj:t fastställt ny stadga för kommunala mellanskolor, varigenom dessa beträffande de allmänna grunderna för undervisningens ordnande, dess omfattning och resultat bragts till full överensstämmelse med vad som i motsvarande fall gäller för statens allmänna läroverk. Därtill har mellanskolestadgan beträffande rektors och lärares kompetens och tillsättande närmare anpassats efter fordringarna för motsvarande tjänster vid statens läroverk.

Av matrikeln för de kommunala mellanskolorna framgår, att av de vid dessa skolor läsåret 1935—1936 anställda ordinarie lärare c:a 60 % innehava adjunktskompetens, c:a 6 % fil. mag. examen utan provår, c:a 9 % fil. kand. eller teol. kand. examen utan provår samt att c:a 20 % äro utexaminerade från lärarinneseminarium och sålunda innehava kompetens till ämneslärarinnebefattning vid högre allmänt läroverk. Ej fullt 5 % äro dispenserade lärare utan akademisk examen. Lärarnas formella kompetens har med åren förbättrats, och inom kort torde i det hänseendet jämbördighet med statens realskolor inträda, då numera icke någon manlig lärare torde anställas vid mellanskolorna utan att innehava adjunktskompetens. Vid statens realskolor förekommer i allt större utsträckning ämneslärarinnor med utbildning från lärarinneseminarium. Adjunkter med dispens förekomma även vid läroverken. Det torde sålunda icke numera vara befogat att som argument mot ett fortsatt förstatligande av kommunala mellanskolor framhålla, att dessa skolors lärare i kompetenshänseende äro motsvarande statsskolors lärare väsentligt underlägsna.

Arbetet vid de kommunala mellanskolorna har givit ett mycket gott resultat. Den utförliga betygsstatistik, som genom skolöverstyrelsens försorg utförts, visar, att dessa skolor i examensresultat icke stå motsvarande statsskolor efter.

Stadgan av år 1933 för kommunala mellanskolor har, som förut nämnts, jämställt de statliga realskolorna och de kommunala mellanskolorna med avseende på de fordringar på bibringande av en allmänt medborgerlig bildning, som statsmakterna uppställt, och bägge skolformernas arbete resulterar i realexamen. Den rörelsefrihet, som tidigare stadga lämnade de kommunala mellanskolorna, har eliminerats genom 1933 års stadga.

Den hastiga tillväxt och den betydande utbredning, som de kommunala mellanskolorna kunna uppvisa (vårterminen 1936 funnos 50 st.), ger oförtvdybart vid handen, att skolorna motsvarat sin uppgift, och att intresset för fortsatt skolbildning åt landsbygdens barn är särdeles stort.

Det är märkligt och i hög grad aktningvärt, att detta intresse drivit så många relativt små landskommuner med ringa skatteunderlag att påtaga sig avsevärda ekonomiska bördor för att skaffa icke blott det egna utan även främmande skoldistrikts barn möjlighet till fortsatt skolbildning. Man må blott betänka, vad det kostar för en liten kommun att bygga och underhålla lokaler för den kommunala mellanskolan, särskilt som lärjungeantalet i stor utsträckning icke överstiger 100 stycken. Därtill komma stora utgifter för lärarnas avlöning, undervisnings- och förbrukningsmateriell, eldning och städning m. m.

I mycket ringa utsträckning deltagar mer än en kommun i upprätthållandet av skolan. Villigheten hos främmande skolkommuner att lämna ekonomiskt understöd åt en kommunal mellanskola har visat sig vara ingen eller i varje fall ringa, trots det förhållandet, att barn i stor utsträckning från sådana främmande kommuner bevista den kommunala mellanskolan. Det saknas icke exempel på att framställningar om även ett blygsamt bidrag till kommunala mellanskolan avslagits av de främmande skolkommunerna.

De flesta kommunala mellanskolor mottaga barn från andra skoldistrikt än det egna. I många fall tillhör flertalet barn i skolan främmande skolkommuner. Det gives många exempel på att hälften, ja mer än $\frac{2}{3}$ av eleverna äro hemmahörande i annat skolområde. Mellanskolekommunerna få sålunda bära avsevärda utgifter för andra kommuners barn. Man kan därför icke med fog påstå, att de kommunala mellanskolorna äro en skolkommunens enskilda ekonomiska angelägenhet. En utjämning av bördorna genom ett förstatligande synes även på denna grund vara berättigad.

En annan omständighet, som motiverar en snar utredning om de kommunala mellanskolornas förstatligande, är det steg till skolväsendets förstatligande, som riksdagen år 1935 och 1937 tagit, varigenom staten övertagit folkskolläraernas löner och det väsentliga av kostnaderna för folkskolebyggnaders uppförande m. m. Praktiskt taget har folkskolan genom riksdagsbesluten i fråga blivit en statens skola.

Skolöverstyrelsen har i olika sammanhang förordat ett ytterligare förstatligande av kommunala mellanskolor. Sålunda yttrar t. ex. skolöverstyrelsen (se Kungl. Maj:ts proposition nr 230 till innevarande års riksdag, sid. 68):

»Med hänsyn såväl härtill som till att de kommunala mellanskolorna kunna sägas fylla samma uppgift som de statliga realskolorna, för vilka staten vidkännes hela lönekostnaden, och därvid i all synnerhet fyllde en betydelsefull uppgift för den fortsatta utbildningen av landsbygdens barn, ville överstyrelsen framhålla behovet av en utredning rörande ett fortsatt förstatligande av de kommunala mellanskolorna.»

I proposition till årets riksdag har Kungl. Maj:t föreslagit förstatligande av Ljusdals kommunala mellanskola. En motion till årets riksdag yrkar förstatligande av Älmhults kommunala mellanskola. Framställningar till Kungl. Maj:t hava bl. a. gjorts dels i januari 1936 av en kommitté, som därtill utsetts av ett 40-tal kommuner, vilka underhålla kommunal mellanskola, och dels i nov. 1937 av kommunala mellanskolornas rektorsförening.

Då de kommunala mellanskolorna bland de icke statliga skolorna intaga en särställning, som i arbetsuppgift och examensrätt fullt jämställer dem med de statliga realskolorna, anse vi att tiden nu borde vara kommen för en begäran från riksdagens sida om utredning om ett ytterligare förstatligande av skolorna i fråga.

Vad kostnaderna för ett förstatligande av dessa skolor beträffar, torde de kostnadsberäkningar, som 1936 års lärarlönesakkunniga i sitt Betänkande av år 1937 framlagt (se sid. 90—92 i Statens off. utredningar 1937: 27), kunna läggas som grund.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 230 till innevarande års riksdag tillstyrker chefen för ecklesiastikdepartementet i likhet med 1936 års lärarlönesakkunniga, att staten vid den lönereglering, som i propositionen föreslås, skulle i statsbidrag åt kommunala mellanskolor förutom dyrtidstillägg lämna $\frac{3}{4}$ av lönekostnaderna enligt det avlöningsreglemente, som propositionen upptager. Liknande statsbidrag föreslås jämväl åt kommunala flickskolor och högre folkskolor.

Det visar sig emellertid, att, under förutsättning att staten betalar $\frac{3}{4}$ av de kommunala mellanskolornas lönekostnader, åtskilliga av de kommuner, som för närvarande underhålla dylika skolor, efter löneregleringens genomförande komma att få vidkännas ökade, i vissa fall avsevärt ökade kostnader. Detta är så mycket mer att beklaga, som i allmänhet de kommuner, som hålla kommunal mellanskola, äro ekonomiskt mindre bärkraftiga. En fördelning av statsbidragen i enlighet med Kungl. Maj:ts proposition skulle innebära, att de större städerna otillbörligen skulle i ekonomiskt hänseende gynnas genom väsentliga lättnader i de kommunala utgifterna. Sålunda skulle Stockholms stad få sina nuvarande utgifter för kommunala mellanskolorna sänkta med omkring 85 000 kronor. De mindre mellanskolekommunerna, vilka äro de i antalet övervägande, skulle i en del fall erhålla en mindre lindring av sina utgifter, i en del fall skulle utgifterna bliva kvar vid de nuva-

rande och slutligen i ett icke ringa antal fall skulle ökning i kommunens utgifter inträffa.

Sålunda skulle enligt uppgifter från vederbörande orter en utgiftsökning efter löneregleringens fulla ikraftträdande drabba bl. a. kommunala mellanskolorna i:

Strömsnäs-Bruk	med	c:a	kr.	1 000: —
Kopparberg	»	»	»	900: —
Norrbärke	»	»	»	700: —
Malmköping	»	»	»	700: —

Härvid bör påpekas att uppgifter inhämtats från blott ett 20-tal kommunala mellanskolor. I ytterligare ett par fall av de lämnade uppgifterna påvisas ökningen i de kommunala utgifterna. Det är sannolikt, att utgiftsökning åsamkas ett vida större antal skolor än de nu omnämnda.

Då tendensen numera torde vara den, att riksdagen söker lätta de ekonomiska bördorna för landsbygdens kommuner med avseende på deras utgifter för skolväsendet, och då därtill de kommunala mellanskolorna kunna sägas intaga en särställning bland de till lönereglering i propositionen föreslagna skolformerna, anse vi det vara berättigat, att en för de mindre kommunala mellanskolorna mera gynnsam fördelning av statsbidragen, än vad Kungl. Maj:t föreslagit, måtte av riksdagen beslutas.

Som fördelningsgrund för statsbidragen åt de kommunala mellanskolorna i samband med löneregleringen föreslå vi att statsbidrag utgå åt varje sådan skola till hela avlöningen åt rektor och tre ordinarie ämneslärare samt med 50 % av avlöningen åt samtliga övriga lärare. Dyrtidstillägg böra utgå enligt Kungl. Maj:ts förslag. Nedanstående tablå visar statens utgifter för en sådan fördelning av statsbidragen jämfört med lärarlönesakkunnigas av Kungl. Maj:t i det väsentliga godkända förslag (Statens off. utredningar 1937: 27).

Hela avlöningskostnaden för 50 skolor enligt lärarlönesakkunnigas förslag		S t a t s b i d r a g (50 skolor)			
		Enligt lärarlönesakkunnigas (75 %)	Enligt vårt förslag	Ökning i statsutgifterna	Minskning i statsutgifterna
f ö r	kronor	kronor	kronor	kronor	kronor
267 ordinarie lärare.....	1 850 000	1 387 500	1 618 200	230 700	—
e. o. lärare och timplärare	620 000	465 000	310 000	—	155 000
rektorsarvodet	96 000	72 000	96 000	24 000	—
övningslärare.....	350 000	265 000	175 000	—	90 000
Summa	2 916 000	2 189 500	2 199 200	254 700	245 000

Anm. Dyrtidstillägg äro icke inräknade, då de icke verka ändrande på beräkningarna.

Nedanstående tablå utvisar åter några skolkommuners utgifter för lärarlöner enligt nuvarande grunder för löner och statsbidrag samt efter löne-regleringen dels enligt vårt förslag och dels enligt de sakkunnigas förslag. Dyrtdstillägg och provisorisk avlöningsförbättring äro icke inräknade.

	Nuvarande lönekostnader och kommunens utgift för dem			Lärarlöner och kommunens utgifter därför samt statsbidrag efter lönerelgeringen				
	lönestat	statsbidrag	kommun-kostnad	4 ord. lär. + rektor	hela löne-kostn.	statsb. vårt förslag	kommunb. vårt förslag	kommunb. sakk:as förslag
Stockholm..	385 000	183 000	202 000	75 000	460 000	267 000	193 000	115 000
Norrköping	65 500	36 500	29 000	36 000	77 000	56 500	20 500	19 200
Spånga	45 500	24 500	21 000	31 000	55 500	43 200	12 300	13 800
Torsby	30 700	21 200	9 500	29 000	37 800	33 400	4 400	9 400
Hjo.....	30 000	21 300	8 700	27 000	36 200	31 600	4 600	9 000
Tierp	28 500	19 100	9 400	27 000	35 800	31 400	4 400	8 900

Siffrorna i denna tabell äro ungefärliga och grunda sig på uppgifter i skolornas årsredogörelser samt lärarmatrikeln för kommunala mellanskolor år 1936.

Vårt förslag skulle sålunda medföra en kostnadsökning för staten av omkring 10 000 kronor, vartill kommer någon merutgift för den provisoriska avlöningsförstärkning, som Kungl. Maj:t föreslagit skola utgå.

På grund av vad ovan anförts få vi i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 230 hos riksdagen vördsamt anhålla,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t hemställa
dels om en utredning snarast möjligt beträffande ett fortsatt förstatligande av de kommunala mellanskolorna,
dels ock, i avvaktan på denna utredning, om en fördelning av statsbidragen, som ovan föreslagits, så att de mindre kommunala mellanskolorna erhålla högre statsbidrag än vad Kungl. Maj:t föreslagit.

Stockholm den 19 mars 1938.

Åke Holmbäck.

C. G. Närlinge.

R. Lundqvist.

Joh. Nilson.

And. Hilding.

G. O. Olsson.

Gust. Mosesson.

J. H. Blomquist.

Ernst Åqvist.

Ivar Pettersson

i Rosta.